

Julkinen sektori työllistäjänä

SUSANNA RAHKONEN

Olen jo useamman vuoden ajan peräänkuuluttanut vastauksia siihen, miksi meillä Suomessa ei ole oikein haluttu tunnustaa julkisen sektorin mahdollisuuksia työllistäjänä. Sen sijaan julkisen sektorin palveluita ajetaan entistä ahtaammalle. Vaikka palveluiden kysyntä kasvaisi, henkilöstöä ei palkata lisää samassa suhteessa. Sen sijaan esimerkiksi valtio pyrkii supistamaan henkilöstönsä määrää määrätietoisella henkilöstön supistamisohjelmalla. Selityksenä kaikelle tälle kuulemme liian usein, kuinka julkisen sektorin tuottamat hyvinvointipalvelut ovat muka tehottomia ja liian kalliita.

Samalla olemme toteuttaneet mittavat veronalennukset, joilla on haluttu aktivoida yksityistä kulutuskysyntää ja saada sitä kautta kasvua ja työpaikkoja yksityiselle sektorille. Tällä hallituskaudella työn verotusta tullaan keventämään vaalikauden loppuun mennessä 2,8 miljardilla eurolla. Joissain piireissä kunta- ja palvelurakennemuutostakin nähdään pelkkänä tilaaja-tuottajamallin lanseeraushankkeena, jonka perimmäisenä taka-ajatuksena on yksityisten hyvinvointipalvelumarkkinoiden synnyttäminen julkisten palveluiden kustannuksella.

Onneksi työpaikkoja on syntynyt lisää, mutta meillä olisi mahdollisuus parempaan. On arvioitu, että veronalennuksista vain 10 prosenttia palautuu takaisin työpaikkojen muodossa. Työllisyyteen vaikuttaminen verokannustimien kautta onkin melkoista pokeripeliä, jossa vain roimilla panoksilla voi saavuttaa tuloksia, jos silloinkaan. Kyse on siis melko kalliista ja riskialttiista työllistämisestä, jolla on valitettavasti myös ikäviä sivuvaikutuksia. Tuloerot ovat kasvaneet ja kuntien rahoituspohja on joutunut aiempaa tiukemmalle.

Hyvinvointipalveluita tarvitaan joka tapauksessa lisää

Julkisten palveluiden tehostamis- ja supistamistarpeita selitetään sillä, että joudumme varautumaan väestön ikääntymisen haasteisiin. On totta, että väestörakenteemme tulee muuttumaan. Kun tänä vuonna yhtä eläkeikäistä kohti on neljä työikäistä, on vuonna 2030 yhtä eläkeikäistä kohti enää kaksi työikäistä. Yhtälö on haastava, sillä yhä pienempi työssä käyvien joukko joutuu rahoittamaan yhä suuremman osan hyvinvointipalveluistamme. Toisaalta hyvinvointipalveluiden tarve kasvaa ikääntymisen myötä.

On siis entistäkin tärkeämpää, että vuonna 2030 työikäisistä mahdollisimman moni todella kykenee työhön. Kun selvitysten mukaan jopa 20 prosenttia peruskoululaisista ei saavuta tänä päivänä vaadittuja opetustavoitteita ja vajaa kymmenen prosenttia putoaa kelkasta lähes kokonaan, on syytä olla huolissaan. Näiden nuorten pitäisi kyetä kantamaan oma vastuunsa palveluiden ja eläkkeiden rahoituksesta. Työelämän vaatimustaso ei ole kuitenkaan vähenemään päin. Kaikki mahdollinen onkin tehtävä lasten ja nuorten eteen, jotta näin moni ei putoaisi marginaaliin. Ilman entistä parempaa päivähoito-, neuvola- ja koulujärjestelmää tässä ei voi onnistua. Palvelut vaativat tekijänsä ja tekijät palkkansa.

Esimerkkilaskelma lisätövoiman palkkaamisesta julkisiin palveluihin

Vuonna 2002 Helsingin Sanomien artikkelissa (25.8.2002) tehtiin mielenkiintoinen ajatuskoe. Siinä tarkasteltiin tuloverojen alentamista viidellä prosentilla eli neljällä miljardilla eurolla. Tässä ajatuskokeessa tuloverojen alentaminen rahoi-

tehtiin kahden miljardin euron lainalla. Verojen alentaminen lisäsi keskituloisten käytettävissä olevia kuukausituloja 109 euroa ja suurituloisten käytettävissä olevia tuloja kaksi kertaa enemmän. Kulutus lisääntyi ja työpaikkoja laskettiin syntyvän 30 000. Valtion tulot eivät kuitenkaan lisääntyneet eikä veronalennusten jatkuva rahoittaminen lisävelalla tuntunut artikkelin mukaan järkevältä. Palvelutkin kärsivät.

Kirjoitin aiheesta samana vuonna jatkamalla ajatusleikkiä niin, että tuloverojen alentamisen sijaan palkkaisimme lisätyövoimaa julkisiin hyvinvointipalveluihin. Työvoimaa palkattaisiin laskuesimerkissäni lisää 20 000 ihmistä vuonna 2004 ja 10 000 vuonna 2005. Tekemätöntä työtä sosiaali-, terveys- ja opetuspuolelta löytyy varmasti, vain palkanmaksaja puuttuu. Mallissani valtio (tai viime kädessä kunta valtion tuella) ryhtyisi palkanmaksajaksi.

Yhden henkilön vuosipalkka oli laskelmassani 25 000 euroa, mikä on noin 10 prosenttia alle suomalaisen keskipalkan. Valtio tarvitsisi lainaa lisätyövoiman palkkaamiseen 500 miljoonaa euroa vuonna 2004 ja 250 miljoonaa euroa vuonna 2005. Korkomenot olisivat esimerkissäni vuositasolla noin 30 miljoonaa euroa, kun valtion lainakorko oli noin 4 prosenttia.

Laskelmassani arvioin, että näin palkatut uudet palkansaajat käyttäisivät tuloistaan 90 prosenttia kulutukseen, eli 450 miljoonaa euroa vuonna 2004 ja 250 miljoonaa euroa vuonna 2005. Näistä summista 70 prosenttia menisi ostettujen tavaroiden ja palvelusten työpalkkoihin, eli näin syntyisi vielä lisää 1 260 uutta työpaikkaa vuonna 2004 ja 630 työpaikkaa vuonna 2005.

Vuonna 2006 nämä uudet 31 890 palkansaa- jaa maksaisivat veroina 25 prosentin mukaan 199 miljoonaa euroa. Tästä summasta voitaisiin maksaa lainan vuosikorko eli 30 miljoonaa euroa ja lyhentää lainaa 70 miljoonaa euroa. Koko projektin ansiosta työttömyysmenoja säästyisi noin 1,2 miljardia euroa vuodessa, mikäli kaikki palkatut olisivat olleet aiemmin työttöminä.

Esimerkkilaskelma on hyvin karkea eikä eläväs- sä elämässä tulokset varmastikaan ole yhtä suora- viivaisia. Lopputulos olisi joka tapauksessa val- tiontaloudelle sitä positiivisempi, mitä suurempi joukko työttömiä saataisiin näin oikeisiin töihin. Työttömien työllistyminen lähestulkoon rahoit- taa itse itsensä. Suurin hyöty tulisi kuitenkin pal- veluiden käyttäjille ja työntekijöille.

Lisätyövoimalla ja työntekijöiden vastuunjako

uudistamalla voitaisiin parantaa terveydenhuol- topalveluita, vanhusten kotipalveluita tai vaikka- pa lasten iltapäivätoimintaa. Moni työtön tarvit- see toki lisäkoulutusta voidakseen työllistyä edel- lä mainittuihin tehtäviin. Toisaalta tekemätön- tä työtä riittää avustavissa, vähemmän koulutus- ta vaativissa tehtävissä vaikka kuinka paljon, jo- ten tehtäviä varmasti löytyy kevyemmänkin kou- lutuksen saaneille tekijöille. Näin työnjakoa voi- si eri tehtävissä uudistaa ja koulutetumpien työn- tekijöiden panosta vapauttaa vaativampiin teh- täviin.

Mielestäni edellä mainittu tie olisi veronalen- nuksia varmempi keino parantaa työllisyyttä. Tä- mä edellyttäisi tietenkin, että palveluita laajennet- taisiin hallitusti työllisyystavoitetta painottaen. Lisäksi hyvinvointipalveluita on jatkuvasti kehi- tettävä lisäämällä henkilöstön itsenäisiä vaikutus- mahdollisuuksia työn sisällön ja palveluiden laa- dun kehittämiseen sekä ottamalla käyttäjien nä- kemykset entistä paremmin huomioon.

Missä viipyy keskustelu?

Vaikka olen yrittänyt herättää keskustelua aihees- ta, en ole vielä kukaan saanut vastausta siihen, mik- si edellä hahmoteltua vaihtoehtoa ei ole oikein otettu tosissaan. Ainoa vastaus, jonka edellinen valtiovarainministeri Antti Kalliomäki taannoin minulle antoi, oli se, että julkiselle sektorille ei voida satsata lisäresursseja, ennen kuin sen raken- teita merkittävästi uudistetaan. Mitä hän näillä uudistuksilla tarkkaan ottaen tarkoitti, jäi minul- le epäselväksi.

Avoimessa kansalaisyhteiskunnassa on tärkeää, että suurista linjanvedoista tehdään perusteellista selkoa ja käydään keskustelua, johon tavalli- nenkin kansalainen voi osallistua. Talouspolitiik- kamme linja on laman jäljiltä edennyt yhä kau- emmas siitä hyvinvointimallista, jolle kansalai- set yhä edelleen antavat kannatuksensa erilaisis- sa kyselytutkimuksissa. Kansalaiset valitsevat ve- ronalaennusten sijaan mieluummin toimivat pal- velut, eikä julkisten palveluiden yksityistäminen saa kovin suurta kannatusta. Lamavuosisista opim- me myös, että talouspolitiikassa olisi syytä olla valmiiksi mietittyjä vaihtoehtoisia malleja sen va- ralle, että valittu linja ei purekean.

Talouspolitiikan erilaisista vaihtoehtoista on voitava käydä avointa keskustelua ilman pelkoa siitä, että vaihtoehtojen pohdinta leimataan vain

veneen kiusanhenkiseksi keikutteluksi. Siksi toivoisin, että työllisyyden parantaminen julkisia palveluita parantamalla olisi jatkossa keinovalikoimassamme vakavasti otettavana vaihtoehtona mukana.

Kohti pohjoismaista hyvinvointimallia?

Ajatus julkisen sektorin työllistävästä vaikutuksesta ei ole kuitenkaan utopiaa muissa Pohjoismaissa. Ruotsissa vuoden 2006 talousarviossa on varattu merkittäviä lisäpanostuksia paitsi yksityisen sektorin työpaikkojen luomiseen myös julkisiin työpaikkoihin ja julkisten palveluiden laadun parantamiseen. Myös tuore valtioneuvoston kanslian raportti (3/2005) osoittaa, että muissa Pohjoismaissa ollaan kansantuotteessa ja työpaikkojen määrissä meitä edellä. Eroksi paljastuu se, että muissa Pohjoismaissa nimenomaan julkiset palvelut työllistävät selvästi enemmän väkeä. Ruotsissa myös aktiiviseen työvoimapolitiikkaan on satsattu enemmän kuin meillä.

Työllistä kohden työn tuottavuus on meillä korkea. Ongelman muodostaa kuitenkin se, että meillä Suomessa työssä käyviä on vähän suhteessa väestöön. Työttömyys on meillä muihin Pohjoismaihin verrattuna korkealla tasolla. Merkittävien työllisyysvaje raportin mukaan meillä on muihin

Pohjoismaihin verrattuna koulutus-, terveys- ja sosiaalipalveluissa. Jos olisimme muiden Pohjoismaiden tasolla, meillä työskentelisi 175 000 henkilöä enemmän koulutus-, terveys- ja sosiaalipalveluissa. Jos koko julkinen sektorimme vastaisi pohjoismaista mallia, työllisten määrän tulisi olla noin 200 000 henkilöä nykyistä suurempi.

Suomalaista työelämää kuvaa se, että työajat ovat meillä muihin Pohjoismaihin nähden pitkiä, mutta työn tuottavuus työtuntia kohden vaatimaton. Suomessa harvemmat ovat töissä, mutta heidän keskimääräinen työtuntimääränsä on suurempi. Vapaa-aikaa jää siis suomalaisille työntekijöille pohjoismaisia työntekijöitä vähemmän ja myös ennenaikaisille eläkkeille siirrytään meillä useammin. Voi olla, että vaikka meillä keskimääräinen työtuntimäärä olisi nykyistä pienempi, tuotannon taso ei välttämättä alentuisi. Näin työtä riittäisi yhä useammalle ja kokonaistuotanto voisi jopa kasvaa. Ainakin työntekijät jaksaisivat paremmin.

Eikö meidän nyt vihdoinkin kannattaisi tunnustaa pohjoismaisen mallin edut ja lopettaa Viron mallin haikailu tasaveroineen. Ikääntymisen ja syrjäytymisen haasteisiin vastataan taloudellisesti ja tehokkaimmin yhteisten palveluiden laatua kehittämällä. Palveluissa laatua ja kehittämisideoita ei synny ilman riittävää määrää osavaa henkilökuntaa.